

Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin

(Hayatı, Eserleri ve Altay Türklerinin Bağımsızlığı İçin Mücadelesi)

Ali TORAMAN*

Özet

Altay Türklerinin hatta tüm Sibirya Türklerinin ilk ressamı olan Çoros-Gurkin, 1870 tarihinde Altay'da doğdu. Eğitim hayatına buradaki misyoner okulunda başlayan Çoros-Gurkin, mezun olduktan sonra Altay'da öğretmenlik yapmaya başlamıştır. A.V. Anohin'le tanıştıktan sonra Petersburg'a giderek sanat eğitimi almış ve profesyonel anlamda resimler çizmeye başlamıştır. Bütün resimlerinde Altay'ı konu alan ressam, Altay'ın güzelliklerini, dağlarını, nehirlerini, doğasını bütün yönüyle resimlerine aktarmakla kalmamış, Altay Türklerinin yaşamını, dinini, folklorunu, adetlerini, geleneklerini, tarihini, arkeolojisini de her yönüyle konu alan tablolar resmetmiştir. Sanat çalışmalarının dışında siyasetle de uğraşmış, Altay Türklerini hatta Sibirya'daki bütün Türkleri tek bir devlet çatısı altında birleştirmeyi amaçlayarak bağımsızlıklarını kazanmaları yolunda da çalışmalar yapmış ve mücadeleler vermiştir. Ancak bu çalışmalarından dolayı Sovyetler tarafından idam edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Altay, Çoros-Gurkin, Kültür, Sanat, Bağımsızlık.*

Grigoriy Ivanovich Choros-Gurkin

(His Life, Works and His Struggle for Independence of Altai Turks)

Abstract

Choros-Gurkin, the first painter of Altay Turks and even all Siberian Turks, was born in Altay on 1870. Choros-Gurkin, who started his

* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, alitoraman84@gmail.com. (Makale gönderim tarihi: 23.04.2018; Makale kabul tarihi: 28.05.2018)

education life at missionary school in Altay, started to teach at Altay after his graduation. After the met with A.V. Anohin, he went to Petersburg to study art and began to paint professionally. The painter took Altay in all his works, Altay's beauties, mountains, rivers, nature, all the way reflected in his paintings. Gurkin drew pictures every aspect of the life, religion, folklore, customs, traditions, history and archeology of the Altay Turks. Apart from his painter activities he also worked politically and worked on the struggle for independence of the Altay Turks and even all the Turks of Siberia and aimed to collect them under a single state. However, he was executed by the Soviets because of his work.

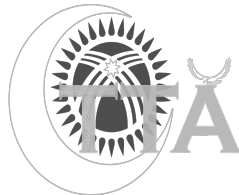
Key Words: *Altai, Choros-Gurkin, Culture, Art, Independence.*

Hayatı ve Çalışmaları

Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin, Altay Türklerinin Çoros boyuna mensuptur. 12 Ocak 1870 yılında Dağlık Altay'ın başkenti Gorno-Altaysk şehrinin güneyinde yer alan Ulala köyünde doğdu. 8 yaşında Ulala köyündeki ilkokula başlayan Çoros-Gurkin, 13 yaşında bu misyoner okulunu bitirdikten sonra Paspaul ve Ulala köylerinde öğretmenlik yapmaya başlamış, aynı zamanda Ulala köyünde ve Biysk'te resim sanatıyla uğraşmıştır. 1896 yılında Etnograf ve Türkolog A.V. Anohin ile tanışmış ve Anohin, ona başkentte resim dersi almasını tavsiye etmiştir. Anohin'in tavsiyesi üzerine Petersburg'a giden Çoros-Gurkin, İ.İ. Şişkin'le tanışmış ve Şişkin'in evinde 8 ay kadar ders almıştır. Ancak Şişkin, 1898 Mart ayında ölmüştür.¹

1899 yılında Petersburg Resim Akademisi'ne sınava tabi tutulmadan alınan Gurkin dört yıl bu akademide eğitim görür. Bu arada onun yazarlık ve araştırmacı kabiliyeti de gelişir, Altay masallarını toplamaya

¹ N. P. Gonçarik, "140 Let so Dnya Rojdeniya Hudojnika G.İ. Çoros-Gurkina (1870-1937)", *Altay Kray 2010: Kalendar Znamenatelnih i Pamyatnih Dat*, Novosibirsk 2010, s.7.

başlar. 1926 yılında bu çalışmalarının meyvesi olarak, Rus şair O.Vyatkin ile Altay masallarını Rusça olarak yayınladı.²

1903 yılında Dağlık Altay'ın Çemalsk bölgesindeki güzel manzaralı Anos'a yerleşir ve Anos'ta zamanla atölye olarak da kullanabileceği bir ev inşa ederek resimlerini burada yapmaya başlar. Bir süre sonra Gurkin sayesinde Anos, öğrencilerin, ressamların, yazarların ve aydınların ziyaret ettiği Altay ve Sibiryâ'nın kültür merkezi haline dönüşür. Ressam Gurkin, en ünlü resimleri olan Han Altay, Buz Kayması, Katun'un Tacı, Buzların Erimesi, Dağlarda Göçebe, Dağ Ruhları Gölü, Altay Dağ Vadisi vs. adındaki tablolarını Anos'ta çizer. 1907-1915 yıllarında Tomsk, Krasnoyarsk, İrkutsk, Barnaul gibi şehirlerde sergilediği resimleri "Sibiryâ'nın İlk Peyzaj Resimleri" unvanına layık görülür. Sergilerde en çok, etnografik çizimler, süsler, halk destanına ait resimler, uzun araştırmalar sonucu ortaya konan arkeolojik eserlere ait resimler yer alır.³

Gurkin, Altay halk kültürünün ilk araştırmacılarından ve bu yıllarda yazar olarak da sahneye çıkmaya başlar. 1915 yılında Tomsk'ta açtığı "Altay ve Katun" adındaki sergi lirik bir denemenin başlangıcıdır.⁴ Tomsk'ta sergilediği 453 resimden 170 tanesi etnografik karakalem çalışmasıydı. Gurkin aynı zamanda, doğaya ve Altay halkına adanmış Altay literatüründeki doğaçlama şiirleri Rusça yayınlamış olan ilk Altay Türk'üdür. Resim, masal, şiir dışında gazete yayınıyla da ilgilenen Gurkin, 1914 yılında tanıştığı birçok aydın ve ressamlarla birlikte "Altay'da Hayat" adlı gazeteyi çıkarmaya başlar. Resimli türde tek

² İbrahim Dilek, "Altay Curokçı (Ressam) Grigory İvanoviç Çoros Gukin ve Han-Altay Tablosu", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 4, Güz 1997, s. 179-180.

³ İ. A. Bedereva, *Evolutsiya Folklorno-Mifologičeskoj Sistemi v Russkoj Literature Gornogo Altaya*, Gorno-Altaysk 2011, s.13-26; Gonçarik, "140 Let so Dnya Rojdeniya...", s. 7.

⁴ G.İ. Pribitkov, "Çoros-Gurkin Grigoriy İvanoviç", *Biysk: Entsiklopediya*, Biysk 2009, s. 338-339; Ludmila Georgiyevna Çaşına, *Russkaya Literatura Gornogo Altaya: Evolutsiya. Tendentsii. Puti İntegratsii.*, Tomsk 2004, s. 16-18.

gazete olan “Altay’da Hayat”, 1911-1918 yıllarında St. Petersburg’da basılmış ve Barnaul’da dağıtılmıştır.⁵ 1918 yılında katıldığı siyasi faaliyetlerinden dolayı tutuklanan Gurkin, Moğolistan ve Tuva’ya gitmek zorunda kalır ve 1925 yılında tekrar Altay’a dönene kadar sanat hayatına orada devam eder.

1926 yılında Moskova’daki iki büyük sergiye katılır. Daha sonra tekrar Anos’a döner ve burada yeni sanat eserlerini icra etmeye başlar. Ömrünün sonuna kadar Altay’da kalarak⁶ Altay Türklerinin kültürüne ait giyim-kuşam, günlük eşyalar, dini geleneklere ait ritüeller ve eşyalar, arkeolojik eserler ve Altay’ın doğasına ait her şeyin resimlerini çizmeye devam eder.⁷ Hayatı boyunca çeşitli teknik ve ebatlarda 4000’e yakın eser meydana getirmiştir.⁸ Dini alanda en çok Şamanizm’e ait unsurları resmetmiştir. Altay’ın eski dini olan Şamanizm’in ve Şamanizm’e ait unsurların yavaş yavaş yok olduğunu gören ressam, dini motifleri yansıtan eserlerinin büyük bir bölümünde Şamanizm ve ona ait ritüel tasvirleri ve eşyaları resmetmiştir.⁹ Diğer taraftan ise öğretmenlik mesleğini icra eden Gurkin, 1931 yılında açılan Oyrot’taki (Dağlık Altay) sanat okulunun ilk öğretmeni olmuş ve II. Dünya Savaşı’na kadar varlığını devam ettiren bu okulda birçok ressam

⁵ N.P. Gonçarik, “İllustratsii G. İ. Gurkina v Altayskom Almanahе”, *Altayskiy Almanah*, Barnaul 2007, s. 16-18.

⁶ Gonçarik, “140 Let so Dnya Rojdeniya...”, s. 8.

⁷ R. M. Erkinova, Ye. P. Matoçkin, *Arheologičeskiye i Etnografičeskiye Zarisovki G.İ. Çoros-Gurkina v Fondah Natsionalnogo Muzeya Respubliki Altaya*, *Arheologiya, Etnografiya i Antropoligiya Yevrazii*, 3 (35), 2008, s. 116; N.P. Gonçarik, “K Voprosu Atributsii i Nauçnoy Katalogizatsii Proizvedeniy G.İ. Çoros-Gurkina v Sobranii Gosudarstvennogo Hudojestvennogo Muzeya Altayskogo Kraya”, *Vestnik AltGTU*, Sayı 1, 2015, s. 63-66.

⁸ Dilek, “Altay Curokçı (Ressam) Grigory...”, s. 179.

⁹ R. M. Erkinova, “Şamanskiy Mir v Risunkah G.İ. Çoros-Gurkina”, *Vestnik Tomskogo Universiteta*, Sayı 316, 2008, s. 67-70.

yetiřtirmiřtir¹⁰ ancak ne yazık ki, II. Dünya Savaşı'ndan dolayı cepheye giden eğitim almış öğrencilerin çok az bir kısmı geri dönerek mesleğini icra edebilmiştir.¹¹

Altay'ın Bağımsızlığı ve Gelişmesi Yolundaki Çalışmaları

Çoros-Gurkin, hayatı boyunca bütün kalbiyle bağlı olduğu, ömrünü ve eserlerini adadığı Altay için çalışmış, Altay'ın özgürlüğü ve gelişmesi yolunda mücadele etmiştir. 1917 yılına kadar Altay'ın bağımsızlığı ve gelişmesi uğruna yaptığı çalışmaları, çizdiği resimlerden ve diğer eserlerden ibarettir. Bağımsızlık ve özgürlük yolundaki ilk fiili hareketlerini Bolşevik devriminden sonra başlatmış, Altay'daki bütün Türkleri içine alacak olan bağımsız bir devlet kurma gayesi ile mücadele etmiştir.

1917 yılında yapılan Bolşevik devrimi Çoros-Gurkin'in eserlerini ve hayatını her yönüyle etkilemiştir. Çünkü sanat açısından en verimli olacağı bu zamanlarda 1917 devriminin dramatik olayları ve iç savaşın içinde kalır, bu yüzden eserlerini dünyaya tanıtma imkânı bulamaz. Kendisi de bu siyasi girdabın içine girerek, Dağlık Altay Duması ve Karakurum bölge yönetiminde bir buçuk yıl süren siyasi faaliyetlerle uğraşır.¹² 1917-1919 yılları arasında Dağlık Altay Duması'nın liderliğini yapmış, Altay'ın özerk bir cumhuriyet ve Altay Türklerinin de herkesle eşit haklara sahip olabilmesi için çalışmalar yürütmüştür.

1917 İhtilalini Altay'ın geleceği açısından endişeyle karşılayan Çoros-Gurkin, Güney Sibirya'daki bütün Türkleri içine alacak "Karakorum" adlı bir devlet kurma teşebbüsünde bulunur. Bu amaçla ona yardım eden A.A. Sarısep Konzıkaçov, P.A. Çagat Stroev, İ.S. Alıgazov'la birlikte yeni rejime karşı kurdukları küçük bir orduyla da milli mücadele hareketini başlatmış

¹⁰ Ye. P. Matoçkin, "Gorno-Altayskaya Hudojestvennaya şkola", *Hudojestvennaya Kultura Sibiri: Osobennosti Osvoyeniya i Razvitiya*, Novosibirsk 1988, s. 101-113.

¹¹ L. İ. Snitko, *Pervıye Hudojniki Altaya*, Leningrad 1983, s. 18.

¹² Gonçarık, "140 Let so Dnya Rojdeniya...", s. 8.

fakat ne yazık ki istedikleri sonuca ulaşamamışlardır.¹³ Çoros-Gurkin, bu yıllarda fiili olarak bağımsızlık mücadelesi vermiştir ancak yürüttüğü bağımsızlık mücadelesine dair elimizde yeterli bilgi yoktur. Sovyetler, yürütülen bu mücadelelere ait bilgiler ve belgeleri Çoros-Gurkin'le birlikte ortadan kaldırmışlardır.

1917 Bolşevik ihtilalinden sonra Altay'ın bağımsızlığı için verdiği mücadeleler ve vatanına duyduğu sevgi yüzünden "halk düşmanı" ilan edilir ve 1918 yılında tutuklanarak Biysk hapishanesine atılır. Hapishanedeyken Altay'a adadığı sanat eserlerini kurtarmak adına iki oğluyla birlikte önce Moğolistan'a sonra da Tuva'ya sığınan¹⁴ ressam, *Benim gönlüm ve iyi düşüncelerimin tamamı Altay halkına adandı. Ben onun geleceğine inanıyorum*" diyecek kadar çok sevdiği vatanından ayrılmaya mecbur edilir. O, Altay'a duyduğu sevgiyi sadece resimleriyle ifade etmekle kalmamış, bu fikirlerini 1919 yılında yazdığı bir yazıda şu şekilde dile getirmiştir: "*Benim, ressamın asıl görevi Altayların hayatını araştırıp, toplamaktır. Efsaneleri, destanları, sanat eserlerini toplayarak, değerlendirip, zenginleştirmektir. Altay'a bir müze ve okul açılmalıdır. Kamların yaşatmaya çalıştığı fakat yok olmakta olan inançlar, adetler araştırılmalıdır.*"¹⁵ Dile getirdiği bu sözleri ömrü boyunca yapmaya çalışmış, Altay'ı her yönüyle bütün eserlerinde yansıtmıştır.

1921-1922 yıllarında Moğolistan ve Tuva'da yaptığı resimlerinin ana teması özgürlük üzerine olmuş ve bu yıllarda yaptığı resimlerini "Özgür Altay" olarak adlandırmıştır. Bu yıllardaki resimlerinde Altay dağlarının yer aldığı fon üzerinde bilgelik, sağlık, gücün kaynağı, öfke ve cahilliği yenen sembolik bir Altay kahramanı gibi anlamlara gelen motifler işlemiştir.

Anavatana Altay'a olan özlemine rağmen Moğolistan ve Tuva'daki yaşamı da sanatsal açıdan verimli geçen Gurkin, 1925 yılında Altay'a

¹³ Dilek, "Altay Curokçı (Ressam) Grigory...", s. 180.

¹⁴ N. P. Gonçarik, "Etnokultura Altaya v Grafike Çoros-Gurkina", *İskusstvovedeniye i Kulturologiya*, 2011, s. 153.

¹⁵ Dilek, "Altay Curokçı (Ressam) Grigory...", s. 181.

dönmek üzere izin çıkarır ve aynı yılın sonbaharında evine döner.¹⁶ Altay'a olan sevgisini Altay'a döndükten sonra şu sözleriyle ifade eder: *Ne olursa olsun, burada, Altay'da tabiat ananın ortasında mutlu ve sevinçliyim.*¹⁷

Altay'da okullar açılması fikrini zaman zaman dile getiren Çoros-Gurkin, 1931 yılında Altay'da ilk sanat okulunu açarak Altay Türklerinin gelecek nesillerinin aydın birer birey olması yolunda eğitim çalışmalarına başlar. Kendisi de düşüncelerini aktardığı vatansever bireyler yetiştirmek adına bu okulda öğretmenlik yapmaya başlar. Çoğunluğu Altay Türklerinden oluşan öğrencilerin bulunduğu bu okulda birkaç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra ortak bir fikre varamadığı diğer bir meslektaşından dolayı öğretmenlik mesleğini bırakarak tekrar evinde resim çalışmalarına devam eder.

Okuldan ayrıldıktan sonra birincisini 1907 yılında çizdiği Han-Altay adlı tablo çalışmasını 1936 yılında tekrar çizer. İkinci defa çizdiği Han-Altay adlı tabloda birtakım değişiklikler yapmış, resimdeki dağları ve ağacı daha cılız çizmiştir. Önceki resimde yer alan kartal yeni tabloda resmedilmemiş ve dağlar da ihtişamını kaybetmiştir. 1936'da çizilen tabloda her şey puslu ve bulanıktır. Ressam, 1936'da çizdiği tabloda Altay'ın kötü günler yaşadığını anlatmış, geleceğe olan umudunu kaybetmiştir.

Han-Altay tablosunun ikinci çizimi Çoros-Gurkin'i halk düşmanı ilan edenleri iyice kızdırmış olmalı ki,¹⁸ özgür ve bağımsız bir Altay için mücadele eden ve bunu eserlerinde zaman zaman yansıtan Çoros-Gurkin yaptığı çalışmalardan ve Han-Altay tablosunun ikinci çiziminden sonra 1937 yılında yeniden tutuklanmış ve hakkında soruşturma başlatılmıştır.

Yu. Tudeneva, Çoros Gurkin'in 12 Haziran 1937'de Anos köyünde tutuklanmasını şu şekilde anlatmaktadır: *Gurkin, 1936 yılında KGB*

¹⁶ Gonçarik, "140 Let so Dnya Rojdeniya...", s. 8.

¹⁷ Dilek, "Altay Curokçı (Ressam) Grigory...", s. 182.

¹⁸ Dilek, "Altay Curokçı (Ressam) Grigory...", s. 182.

tarafından Dağlık Altay Duma'sının eski bir üyesi sıfatıyla Novosibirsk'e çağrıldı ve 2 hafta orada kaldı. Günlerce sabah-akşam gidip geldikten sonra bir gece artık sorgunun bittiğini söyledi. Gurkin, bu süre içinde tutuklanacağını bekliyordu. Ama 12 Haziran 1937'de Elikmonar'da geçici hapishane olarak kullanılan havasız bir ahıra kapatıldı.¹⁹

Burada sorgulandıktan sonra Oyrot-Tura (şimdiki Gorno-Altays şehrinin hemen güneyi) köyüne götürüldü ve burada yine hapishane olarak kullanılan tuğla fabrikasına kapatıldı. Sabah saat 05:00'a kadar sorgulandı. Fabrikada bu zamana kadar sağ olduğuna dair kendisine bir kâğıt imzalatıldı ve tekrar sorguya götürüldü. 11 Ekim 1937'de imzaladığı kâğıdı oğluna gönderdiler, 14 Ekim 1937'de oğluna ulaşan bu kağıttan başka büyük ressam ve parti lideri Çoros-Gurkin'e dair hiçbir bilgi edinilemedi.²⁰

1937 yılında Sovyetlerin uyguladığı ve binlerce kişinin ölüm cezasına çarptırıldığı, hapsedildiği, sürgüne ve çalışma kamplarına gönderildiği "Repressiya" Gurkin için de trajik bir son hazırladı. Altay'ın bağımsızlığı ve gelişmesi uğruna yaptığı çalışmalardan sonra önce halk düşmanı ilan edilerek hapsedilen ve yurdundan uzak yaşamak zorunda bırakılan Çoros-Gurkin, daha sonra vatanına dönmüş ancak yine aynı çalışmalardan dolayı tekrar tutuklanmıştır. Ve sonunda "halk düşmanı" suçlamasıyla yargılanarak kurşuna dizilmiştir.

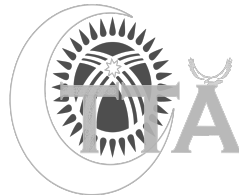
Kaynakça

BEDEREVA, İ. A., *Evolutsiya Folklorno-Mifologičeskoj Sistemi v Russkoj Literature Gornogo Altaya*, Gorno-Altaysk 2011, s. 13-26.

ÇAŞİNA, Ludmila Georgiyevna, *Russkaya Literatura Gornogo Altaya: Evolutsiya. Tendentsii. Puti İntegratsii.*, Tomsk 2004.

¹⁹ Yu. V. Tudeneva, *Zdes Vse Eşe o Nem Napominayet...*, Gorno-Altaysk 2005, s. 144-145.

²⁰ N.M. Kindikova, *Literaturı Sibiri: Opıt İssledovaniya*, Gorno-Altaysk 2014, s. 51-53.

DİLEK, İbrahim, "Altay Curokçı (Ressam) Grigory İvanoviç Çoros Gurkin ve Han-Altay Tablosu", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 4, Güz 1997, s. 179-186.

ERKİNOVA, R. M., "Şamanskiy Mir v Risunkah G.İ. Çoros-Gurkina", *Vestnik Tomskogo Universiteta*, Sayı 316, 2008, s. 67-70.

ERKİNOVA, R. M., MATOÇKİN, Ye. P., "Arheologičeskiye i Etnografičeskiye Zarisovki G.İ. Çoros-Gurkina v Fondah Natsionalnogo Muzeya Respubliki Altaya", *Arheologiya, Etnografiya i Antropoligiya Yevrazii*, 3 (35), 2008.

GONÇARİK, N.P., "140 Let so Dnya Rojdeniya Hudojnika G.İ. Çoros-Gurkina (1870-1937)", *Altay Kray 2010: Kalendar Znamenatelnih i Pamyatnih Dat*, Novosibirsk 2010, s.7-12.

_____, "Etnokultura Altaya v Grafike Çoros-Gurkina", *İskusstvovedeniye i Kulturologiya*, 2011, s. 146-160.

_____, "İllustratsii G.İ. Gurkina v Altayskom Almanah", *Altayskiy Almanah*, Barnaul 2007, s. 16-18.

_____, "K Voprosu Atributsii i Nauçnoy Katalogizatsii Proizvedeniy G.İ. Çoros-Gurkina v Sobranii Gosudarstvennogo Hudojestvennogo Muzeya Altayskogo Kraya", *Vestnik AltGTU*, Sayı 1, 2015, s. 63-66.

KİNDİKOVA, N. M., *Literaturı Sibiri: Opıt İssledovaniya*, Gorno-Altaysk 2014.

MATOÇKİN, Ye. P., "Gorno-Altayskaya Hudojestvennaya Şkola", *Hudojestvennaya Kultura Sibiri: Osobennosti Osvoeniya i Razvitiya*, Novosibirsk 1988, s. 101-113.

PRİBITKOV, G. İ., "Çoros-Gurkin Grigoriy İvanoviç", *Biysk: Entsiklopediya*, Biysk 2009, s. 338-339.

SNİTKO, L. İ., *Perviy Hudojniki Altaya*, Leningrad 1983.

TUDENEVA, Yu. V., *Zdes Vse Eşe o Nem Napominayet...*, Gorno-Altaysk 2005.

